

LAP: Nemzeti Ujság

Megjelent: 1922 JUL - 9.

Az első határkö

A régi magyar színészet történetéből

Irtá: Váradi Antal

Mindaddig, míg a magyar színészetnek állandó hajléka nem volt, csak vándor maradt az mindenki szeme előtt. A német színháznak a második palotája épült Magyarország fővárosában, a magyaroknak még csak egy kunyhója sem volt. Az Erzsébet-téri, a mai Vörösmarty-téri színházak, a városligeti gyermekszínház, mind kész templomai voltak a német Muzsának, a magyar pedig a vár-színházi karmelita-templomon kívül legfeljebb a dunaparti rondellát tudta ideig-óráig megkapni. Idegen volt a magyar itthon.

És az első állandó hajlék legendája Földváry Gábor áldott nevéhez fűződik. Ő a Vas Gereben által megörökített „egy alispán”, aki bevitte a magyar hölgy színészetet az ígért földjére.

Háromszor, négyszer is megindult a gyűjtés, munkált rajta Kulcsár, a vármegyék, a városok, egyesek — mindig elolvadt a pénz, mint a hó a deficit forró sugarai előtt. Végre a telok kérdése meg lón oldva. Segített a magyarok Istene, Grassalkovich herceg, a hajdan mesés gazdasága főúr, — elétkozolta a vagyonát. Sequestrumot kértek rá a külföldi hitelezők. De a bölcs corpus, juris csak úgy enged foglalatást, ha a vármegye belégyezik. Dehogy is egyezett belé a megye! Magyar nemes birtok ne jusson idegen kézre. Ezt Földváry hatalma csinálta. Képzelték, hogy a hitelezők megmozgattak fűt-fát, hogy a pénzükhöz juthassanak, de őrt állt a Grassalkovich-birtok fölött a magyar gondviselés meg a vármegye.

A vármegye mindig a feje után indult. Harcos restaurációk, tüzes felirati viták, törvénytelen rendeletek korában mindig a fejére néz a vármegye. Onnét várja az intést, az irányt.

Ugyanígy volt nálunk is. Pest vármegyében. Ezer harcon át vezette azt a megye feje.

A vármegye feje pedig Földváry Gábor vala, aki nemesi jószágok elidegenítésébe nem egyezett. A megye elutasította a kérést s a herceg jog-

tanácsosa, Bujanovics Lukács boldogan vihette meg urának a hírt, hogy respiriumot kaptak s „qui habet tempus — habet vitam...“ Förléleg-zettek, s a herceg értesülvén a kedvező eredményről s annak indító okáról, azt kérdezte a jogtanácsosától, hogy miképpen hálálhatná meg ezt a nagy jószágot. Földváry Gábornak?

Fogas kérdés volt, de a herceg kívánta: belé kellett harapni a savanyu almába és megkérdezni a hatalmas alispánt. Oda is somfordált az alispáni zöld asztalhoz az ügyvéd, — de amint háláról és köszönetről kezdett beszélni — megvillant a Földváry szurós szeme s az ügyvéd tudta, hogy ha villámlík: akkor dörögni is fog. Már előre reszkett, — de ebben a percben az alispán jószágos szeme megint felmosolgot.

— Köszönet?... Hála?... ne nekem köszönjétek, ne nekem hálálkodjatok, hanem a *nemzetnek*, amely most színházat akar építeni, de nincs telke. Adna-e a kegyelmes herceg telket a magyar színháznak.

— Amennyi tetszik! kiáltott föl a jogtanácsos... És így jutott az épülő pestmegyei színház a régi török temető helyéhez, mely akkor Grassalkovich-féle birtok volt a Kerepesi-ut és az országot sarkán. Volt is rajta egy granárium, vagy negyven öl hosszú. A telék földjében még turbanos sírkövek s körülötte rozoga deszkakerítés.

Erre kezdte aztán építeni a meglévő tőkéből Földváry, a színházat, amelynek az ugynevezett „széplétsi bizottság“ ezer akadályt gördített az útjába. Kifogásolta ezt, azt, amazt, míg nem Földváry beljebb toltja az egész épületervet vagy négy öllel. Ahhoz aztán semmi köze sem volt a dicső „Verschönerungs Commission“-nak.

Mikor az építés határozatba ment: riadó örvén köszöntötte a Budán nyomorgó színészet részéről. A közönség is ünnepelte őket — és lelkes részt vett a színészek örömeiben. Pedig még sok volt hátra az építésig. Széchenyi a maga nagy reformátori terveivel sehogys sem akart belemenni egy kis, interimális színházépítésbe. Ha már színház: — legyen színház! Hatalmas telken, a dunaparton, négy utcára szóló, ékes, kolosszális. Rávette a kormányt, a nádort, hogy átírjon a megyéhez; ne kezd-

jen építeni addig, míg az ő nagyszabású terve nyélbe nem üttenek.

Földváry pedig szívós ember volt. Ha már egyszer ő a földbe ütötte a kapát: akkor folytatja is a munkát. Látszólag belement a nádor halasztó indítványába, de csak úgy, hogy ha három hónapon belül a Széchenyi-féle terv nem létesül: a megye hatalmaza fel őtet, minden további határozat bevárása nélkül, az építés folytatására.

Es jól cselekedett az alispán. Mert a Széchenyi-féle színház még nem épült volna fel. A török temető telkére pedig megindultak a téglahordószerkerek, a munkások; amikor a szekerek befordultak a telekre: az ott sirva várakozó színészek lekapkodták róluk a téglákat: megcsókolták egyenkint mindeniket, könnyük hullott rájuk és maguk hordták oda, rakásra. Maguk ástak, maguk dolgoztak, mintha a színháznak most mindjárt el kellene készülni! Sorra csókolták a téglákat, versenyt sirtak rájuk s ezek a csókok, ezek a szent könnyek forrasztották össze az épületet úgy, hogy hetven esztendeig meg nem rendült annak az alapja.

Pedig megrendülhetett volna, mert a rákövetkező esztendőben — 1838. — elöntötte Pestet a rettenetes árvíz. Ezer számára dőltek be a gyöngye kalyibák, — de valantint hogy emberéletben az egész veszedelem alatt nem esett kár, — örködött a magyarok Istene — azonképpen nem rendült meg a nemzeti áldozatból emelkedett színház sem!

Ennek más oka is volt. A német mesteremberek, akiket kemény vinkulum kötött az építés határidejéhez, nem tudván elkészülni a kellő időre — összebészáltak a müncheni gépmesterrel, aki a színházi gépezeteket volt szállítandó. Ez aztán azt monddta, hogy ő ilyen „gyöngye alapépítőnyre“ nem meri rárakni a súlyos gépeket. Meg kellett duplázni az alsó falakat. Es ez volt a szerencse. Az árvíz dupla falazatot talált és nem tudott ártani. Egy repedés rémitette ugyan Szilágyi Pál bátyánkat, aki ott maradt őrizőnek az épületben az egész árvíz alatt, de a vész három nap alatt muldófeiben volt — s a szent ház állott rendületlenül.

Eleinte két direktora is volt a színháznak: Fáy és Döbrentei. De hosszú és sok viszontagság után

(részvénytársasági alap, apadó részvét, közöny, üres házak operai surlódások) végre mégis csak révbe kezdett jutni a hányatott hajó s 1844-ben a pozsonyi diéta egy-egy forint adót vetett minden magyar nemes lélekre. Így gyült össze a négyszázezer forint, az ugynevezett *színházi alap*, amelynek kamataiból tellett ki a gázsi, a díszletek, a darabok ára és minden költség. Boldog idők!...

Há a Nemzeti Színház történetét írnam, ki kelene terjeszkednem az első évtizedek küzdelmeire, direktori válságaira, a részvénytársaság vizsgálóira, aztán a Nyáry Pál hatalmas alakjára, a Nyéki intendantus tudatlanságára, míg nem Radnótyán keresztül elérnék Orczy báróig, aki aztán csak úgy megbukott az intendánsi szék tövises ülésén, mint azóta annyian. De most apáink korát rom, s a színház történetét 1867-től egész 1892-ig, szép kor, dicső kor, a Nemzeti Színház, a magyar színészet aranykora!

Amint mondtam: a pestmegyei színház megnyitása az első fontos határkő az előző század színéletének történetében. 1837 augusztus 22-ike a nevezetes dátum, melyen az eddig hazátlan, a rosszulnulatú városi hatóság s a német színészek kegyelméből tengődő magyar színészek végre állandó anyát lettek. Még reggel telve volt az udvar deszakkal, malteres ládákkal, festékes edényekkel, zerszámokkal, de a hatalmas alispán azt mondta: ma estére megnyitjuk a színházat! és az ő szava parancs. Már kora délután eltisztult minden az útból, csak még a színpad volt telve festékes högrékekkel és oda nem való holmival. Szegény Déryné bánta meg, — mert fehér mousselin ruhájában ott forgolódván a kullisszák között — egyet a festékes högrék közül feldöntött és a kifolyó fekete festék bemázolta a ruhát. Igaz, hogy hamarosan összegombostúzták a ruhát, úgy, hogy kimehetett a publikum elé, de Rózi mama ezt rossz előjelenek vette. Nem is volt boldogulása az új színháznál. Ott is hagyta nemsókára és vissza ment a vidékre, ahol még mindig jó neye és hira volt.

Ott ácsorogtak a betódulni készülő közönség körében a diákok, Lukács György, a legendás napszámos, aki feleségestül négy hétig hordta ingyen a téglát a nemzet színházának épületéhez s mikor Földváry a harmadik héten megkérdezte, hogy miért nem veszi fel a bérét? talán össze akarja gyűjteni? azt felelte, hogy, amint ő hallja — itt egy olyan ház épül, melyben a magyar dicsőség multját is fogják mutogatni, s ehhez az uri nép pénzét ad. Önéki nem léven pénze, azt ad, amiye van: lelkes munkát, ingyen napszámot. A nagy alispán kézszeritása volt a jutalom, s ami minden kincsénél többet ér: Vörösmarty Mihály „Árpád ébredése” című prologusának egy jelenete, amelyben a derék napszámos jön elő s a nevető közönségnek elmondja, hogy „csak nevensenek — de ő kezemunkáját adta az épülethez s kapott érte minden-nél szebbet: szívbéli örömet!” mire a nézők lelkes éljenzése felel... És ezt a jelenetet a derék magyar munkás a karzatról nézhette végig, ahol feleségestül együtt Földváry kegyéből kapott helyet.

Ugy-e legendába való? És ez a nemzet enyész-nék el? Soha... „Jóni fog egy jobb kor... Jóni fog, mert jóni kell!”

A megnyitó előadás programja zenés nyitányból, Szöllösy mester és leányainak táncprodukciójából. Vörösmarty prologusából és Schenk német írónak Kiss János (a sugó) által fordított szomorujátékából állt. A langyos augusztusi éjszakába kitóduló lelkes közönség ünnepi hangulatban távozott, habár a későbbi Vigyázó-ház helyén hullámzó mocsár békái koncertet kuruttyoltak... De ki hallotta azt akkor, midőn még mindig a Vörösmarty varázsigei, Laborfalvy Róza zengő szavaiata és Lendvayné édes beszéde töltötte be a lelkeket? Mikor később a békák kiveszében voltak, d e amocsár csak nem száradt ki, Réty egy este a városligeti tóból egy nagy tarisznya békát hozott belé, s mire a közönség kijött a színházból — olyan brekekésés és hümmögés fogadta, hogy a magistrátus másnap rögtön nekiállított egy-néhány szekeret és beléhordatta a Beleznay-telek mellett tornyosuló földet és kavicsot.

vegyék revízió alá és az igazságtalanságokat szüntessék meg.

Ezután Rakovszky István interpellációcsényi választókerületben előfordította szavá és orvoslást kért csátott főszolgabíró ügyében ügyminiszter ismertette a melynek során a főszolgabírából. Ezekből az iratokból a az elbocsátás szabályszerűn tö a nemzetgyűlés a választ tudomásul vette.

A belügyminiszter válaszában elfogadása után az egységspárt tömegesen hagyja el az üléstermet. Mire a következő interpellációra kerül a sor, majdnem teljesen üresek a padsorok.

Rassay Károly a házszabályokhoz kért szót és kéri a tanácskozásképeség megállapítását. *Harminchat képviselő van csak a teremben*, mire az elnök az ülést felfüggeszti.

Szünet után Szakács Andor indítványára olvassák meg a teremben lévő képviselőket, akik *most mind-össze 25-en vannak*. Ez elnök erre névsorolvasást rendel el. Időközben sikerült *pont 40 képviselőt összehozni* és Huszár Károly elmondhatta interpellációját a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvak ügyének rendezéséről. Igen sokan vannak az országban, akik évek óta nem kapták meg törvényes járandóságukat, melyet úgy kell nekik adni, hogy ne lássék könyöradománynak. Fölhívja a nemzetgyűlés minden tagját, hogy ebben a kérdésben pártkülönbség nélkül legyen segítségére. Reméli, hogy a kormány legközelebb emlékiratot hoz a nemzetgyűlés elé az eddig kiadott rendeletekről és rövid idő múlva teljesen rendezi a hadirokkantak ellátásának kérdését. Huszár Károly interpellációját a nemzetgyűlés osztatlan szimpátiával fogadta. Az ülés délután öt órakor végződött.

*

**A nemzetgyűlés hétfői üléséről az
Új Nemzedék
közli a legelső kimerítő tudósítást.**